



Lorestan University



Reviewing and criticizing the book Ethics of Research; Basics and issues

Afsaneh Abdoli 

Faculty member, Department of Educational Sciences, Lorestan University, Khoramabad, Iran. Email: Abdoli.a@lu.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received 01 October 2025
Received in revised form 24
December 2025
Accepted 21 February 2026
Available online 21 March
2026

Keywords:

Critique,
Book,
Research Ethics

ABSTRACT

Objective: Given the expansion of research activities worldwide and the emergence of various ethical lapses, the need to address issues of research ethics has become increasingly important. The aim of this article is to critique and evaluate the book “Research Ethics: Foundations and Issues”, edited by Mohsen Javadi and colleagues and published in 2011 by the Institute for Humanities and Cultural Studies, in order to assess its effectiveness in articulating the fundamental principles of research ethics.

Method: This study employs a critical analysis approach. Within this framework, the book’s structure, content, coherence, adherence to ethical standards, and citation style were examined to identify its strengths and weaknesses.

Results: The analysis indicates that the book exhibits several shortcomings, including repetition of content, lack of precision in presenting certain topics, inadequate coherence, neglect of some ethical standards, and the absence of a consistent and unified citation style occasionally even contradictory. These issues appear throughout various sections of the book and have affected its overall scholarly quality.

Conclusions: The findings suggest that, despite the importance of research ethics, the book has not been fully successful in conveying ethical concepts in a clear, coherent, and comprehensive manner to researchers. Such deficiencies highlight the necessity of critically reviewing this work and underscore the need for more reliable and cohesive resources in the field of research ethics.

Cite this article: Abdoli, A. (2026). Reviewing and criticizing the book Ethics of Research; Basics and issues. *New Research in Islamic Humanities Studies*, 4 (8), 1-14. <https://doi.org/10.22034/api.2025.2046115.1098>



© Author retain the copyright and full publishing rights.

Publisher: Lorestan University.

DOI: <https://doi.org/10.22034/api.2025.2046115.1098>

Introduction

Since the establishment of Plato's Academy, numerous universities have been founded, each serving different functions throughout history. For instance, early universities were largely doctrinal in nature, primarily devoted to articulating and defending religious beliefs and intellectual traditions. However, during the period now known as the "Scientific Revolution" (the sixteenth and seventeenth centuries), the role of university scholars and knowledge producers in Western Europe underwent a profound transformation. From this era onward, natural philosophers the predecessors of what would later be called "scientists" in the nineteenth century were granted the freedom to investigate the mysteries of the cosmos. They began by asking numerous fundamental questions: What causes celestial bodies to move? What are they made of? What is light? What are the "forces of nature"? How vast is the universe? How old is it? Where does humanity fit within this immense expanse? How do we think? Why do we think? What am I? Is "I think, therefore I am" true? In this way, scholars developed an enduring desire to understand. These broad inquiries, which helped form the foundations of what we now call "science," have occupied the minds of generations of researchers ever since. But what exactly do we mean when we speak of "science"? A common definition describes it as an effort to explain reality and generate knowledge that helps predict or prepare for future events. Yet this aim is not unique to science; other organized systems such as world religions share similar goals. A more precise description is that science (a) produces a body of robust knowledge through (b) a specific methodology, and does so within (c) an institutional infrastructure, such as universities and laboratories. These three dimensions of science knowledge, methods, and infrastructure presuppose a fourth: (d) a set of ethical values embedded in our academic culture. These values structure the activities of scientists and provide the public with confidence in the outcomes of scientific research.

Method

This study employs a critical analysis approach. Within this framework, the book's structure, content, coherence, adherence to ethical standards, and citation style were examined to identify its strengths and weaknesses.

Results

The analysis indicates that the book exhibits several shortcomings, including repetition of content, lack of precision in presenting certain topics, inadequate coherence, neglect of some ethical standards, and the absence of a consistent and unified citation style occasionally even contradictory. These issues appear throughout various sections of the book and have affected its overall scholarly quality.

Conclusions

This conclusion underscores that, despite the significance of research ethics, the book under review requires substantial revision by its authors and editor. Works on research ethics must build trust among scholars and the public, yet comprehensive resources in this field are limited in Iran an issue that heightens the importance of critically evaluating such publications. The text emphasizes that conducting research is part of a broader human endeavor to understand the world, and researchers are expected to engage in their work objectively and ethically. Nevertheless, ethical lapses remain possible. Although ethical codes have been introduced to mitigate such issues, they predominantly focus on oversight and on principles such as informed consent and confidentiality, which are insufficient to address the full scope of ethical challenges in research

The core problem is that the current system lacks effective mechanisms for cultivating researchers' ethical sensitivity and judgment. Ethical review processes should not devolve into mere checkbox exercises for obtaining approval. Instead, research ethics must foster the development of moral virtues, attentiveness to ethical complexities, and robust decision-making skills. Ultimately, the conclusion stresses that producing reliable knowledge within institutional frameworks requires adherence to appropriate rules and methodologies, while simultaneously promoting an ethical culture. Ethics in research should extend beyond regulatory compliance to enhance researchers' capacity to recognize ethical issues and act responsibly.

Author Contributions

The author contributed equally to the conceptualization of the article and writing of the original and subsequent drafts.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

Thanks and appreciation have not been expressed.

Ethical Considerations

The author strictly adhered to the highest standards of research integrity. The authors avoided data fabrication, falsification, plagiarism, and any other form of scientific misconduct.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The author declare no conflict of interest.



بررسی و نقد کتاب «اخلاق پژوهش؛ مبانی و مسائل»

افسانه عبدلی

استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران. رایانامه: Abdoli.a@lu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی،</p> <p>تاریخچه مقاله:</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۰۹</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۰/۰۳</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۰۲</p> <p>تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۰۱</p> <p>کلیدواژه‌ها: نقد، کتاب، اخلاق پژوهش</p>	<p>هدف: با توجه به گسترش پژوهش‌ها در سراسر جهان و بروز برخی لغزش‌های اخلاقی، ضرورت توجه به مباحث اخلاق پژوهش افزایش یافته است. هدف این مقاله نقد و ارزیابی کتاب «اخلاق پژوهش؛ مبانی و مسائل» به کوشش محسن جوادی و همکاران، منتشرشده در سال ۱۳۹۰ توسط پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، است تا میزان کارآمدی آن در تبیین اصول اخلاقی پژوهش روشن شود.</p> <p>روش پژوهش: این مطالعه با بهره‌گیری از روش تحلیل انتقادی انجام شد. در این رویکرد، ساختار، محتوا، انسجام مطالب، رعایت اصول اخلاقی و شیوه استناددهی کتاب مورد بررسی قرار گرفت تا نقاط قوت و ضعف آن آشکار شود.</p> <p>یافته‌ها: نتایج تحلیل نشان می‌دهد که کتاب دارای ضعف‌هایی از جمله تکرار مطالب، کم‌دقتی در بیان برخی مباحث، انسجام ناکافی، غفلت از برخی موازین اخلاقی، و عدم استفاده از سبک استناددهی واحد و گاه متناقض است. این موارد در بخش‌های مختلف کتاب مشاهده شده و بر کیفیت علمی آن تأثیر گذاشته است.</p> <p>نتیجه‌گیری: بررسی‌های انجام‌شده نشان می‌دهد که با وجود اهمیت موضوع اخلاق پژوهش، این کتاب در انتقال دقیق، منسجم و جامع مباحث اخلاقی به محققان موفق نبوده است. همین کاستی‌ها ضرورت نقد این اثر و توجه بیشتر به تدوین منابع معتبر و یکپارچه در حوزه اخلاق پژوهش را برجسته می‌سازد.</p>

استناد: عبدلی، افسانه. (۱۴۰۴). بررسی و نقد کتاب «اخلاق پژوهش؛ مبانی و مسائل». *پژوهش‌های نوین در مطالعات علوم انسانی اسلامی*، (۸)، ۴، ۱۴-۱.

<https://doi.org/10.22034/api.2025.2046115.1098>



DOI: <https://doi.org/10.22034/api.2025.2046115.1098>

© نویسنده.

ناشر: دانشگاه لرستان.

مقدمه

از زمان تأسیس آکادمی افلاطون تاکنون دانشگاه‌های زیادی تأسیس شده‌اند که کارکردهای مختلفی داشته‌اند. به‌عنوان مثال کارکرد دانشگاه‌های اولیه، اکثر مواقع اساساً مکتبی بوده و بر بیان و دفاع از مذهب و ایده‌ها متمرکز بوده‌اند. با این حال، در دوره‌ای که اکنون به‌عنوان «انقلاب علمی» (قرن شانزدهم و هفدهم) شناخته می‌شود، کار دانشمندان دانشگاهی و تولیدکننده دانش به‌طور چشمگیری در اروپای غربی تغییر کرد. از این دوره به بعد، فیلسوفان طبیعی (پیش‌درآمد «دانشمندان»، اصطلاحی که برای اولین بار در قرن نوزدهم استفاده شد) اجازه یافتند که به بررسی رمز و راز کیهان بپردازند. آن‌ها با پرسش‌های متعددی آغاز کردند چه چیزی باعث حرکت اجرام آسمانی می‌شود؟ آن‌ها حتی چه هستند؟ نور چیست؟ «نیروهای طبیعی» چیست؟ کیهان چقدر بزرگ است؟ چند سالش است؟ انسانیت در کجای این همه جای می‌گیرد؟ چگونه فکر می‌کنیم؟ چرا فکر می‌کنیم؟ من چی هستم؟ «فکر می‌کنم پس هستم» درست است؟ به این ترتیب، محققین اشتیاق به دانستن یافتند. این پرسش‌های گسترده که به شکل‌گیری پایه‌ای برای آنچه امروز «علم» می‌گوییم کمک کرد، از آن زمان تاکنون ذهن نسل‌های محقق زیادی را به خود مشغول نگه داشته است. اما وقتی از «علم» صحبت می‌کنیم دقیقاً منظورمان چیست؟ توصیف رایج علم این است که تلاشی برای توضیح واقعیت و ارائه دانشی است که می‌تواند به پیش‌بینی یا آماده شدن برای رویدادهای آینده کمک کند. اما آیا این منحصر به علم است؟ توجه داشته باشید که سیستم‌های سازمان یافته دیگری نیز وجود دارد (مانند ادیان جهانی) که هدفشان انجام همین کار است. پاسخ دقیق‌تر این است که علم (الف) مجموعه‌ای از دانش قوی را از طریق (ب) یک متدولوژی خاص تولید می‌کند، و این کار را در (ج) زیرساخت نهادهای فیزیکی (مانند دانشگاه‌ها، آزمایشگاه‌ها و غیره) انجام می‌دهد. این سه بعد علم (دانش، روش‌ها و زیرساخت) بعد چهارمی را پیش‌فرض می‌گیرند، اینکه دانش، روش‌ها و زیرساخت‌ها مستلزم (د) مجموعه‌ای از ارزش‌های اخلاقی است که در طرز تفکر دانشگاهی ما تعبیه شده است. ارزش‌های اخلاقی فعالیت‌های دانشمندان را ساختار می‌دهد و به مردم در زمینه نتایج تحقیقاتی اطمینان می‌دهد (۱).

با این حال، نمونه‌های متعددی از مطالعات تحقیقاتی غیراخلاقی گذشته که در گذشته در سراسر جهان انجام شده است و سایه تاریخی قابل توجهی بر تحقیقات مربوط به موضوعات مختلف انداخته است. به‌عنوان مثال می‌توان به مطالعه سیفلیس تاسکگی^۱ از سال ۱۹۳۲ تا ۱۹۷۲، آزمایش‌های پزشکی نازی‌ها^۲ در دهه‌های ۱۹۳۰ و ۱۹۴۰ و تحقیقات انجام شده در مدرسه دولتی ویلبروک^۳ در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ اشاره کرد. با مشخص شدن پیامدهای این شیوه‌ها که در آن، بیماران ناآگاهانه در معرض بیماری قرار گرفتند یا تحت درمان‌های اثبات نشده دیگری قرار گرفتند، لزوم نیاز به قوانین حاکم بر طراحی و اجرای پروتکل‌های تحقیقاتی انسان-موضوع را بسیار آشکار کرد. از این رو، اولین کد اخلاقی از این دست برای تحقیق، کد نورنبرگ^۴ بود که در پی جنایات تحقیقاتی نازی‌ها در دادگاه نورنبرگ پس از جنگ جهانی دوم به وجود آمد. این مجموعه از استانداردهای تحقیقاتی بین‌المللی، به دنبال جلوگیری از سوء رفتارهای فاحش تحقیقاتی و سوءاستفاده از افراد آسیب‌پذیر و ناخواسته تحقیقاتی با ایجاد عوامل حفاظتی خاص برای افراد انسانی بود. نسل مستقیم این کد در سال ۱۹۷۸ در ایالات متحده تهیه شد که به گزارش بلمونت^۵ معروف است و این قانون از زمان تصویب آن تا کنون پایه و ستون تنظیم تحقیقات بالینی در ایالات متحده را تشکیل می‌دهد. گزارش بلمونت شامل سه اصل اساسی اخلاقی است: (۱) احترام به افراد، (۲) خیرخواهی و (۳) عدالت. علاوه بر این، گزارش بلمونت به جزئیات برنامه‌های حفاظتی مبتنی بر تحقیق برای رضایت آگاهانه، ارزیابی ریسک/منفعت و انتخاب شرکت‌کننده پرداخته است (۲).

از آن زمان تا کنون، هر روزه آیین‌نامه‌های بیشتری در زمینه اخلاق پژوهش تدوین می‌شود. به عبارتی، گرچه اخلاق پژوهشی معاصر ریشه در مدیریت تحقیقات زیست‌پزشکی دارد و انگیزه اولیه برای ظهور آن، چالش‌های اخلاقی ناشی از توسعه یک برنامه منضبط تحقیقات زیست‌پزشکی بود (۳)، اما به تدریج، به موازات افزایش محرک‌های انتشار نتایج پژوهش، تغییرات در نظام پاداش

1. Tuskegee Syphilis Study
 2. Nazi medical experimentation
 3. Willowbrook State School
 4. Nuremberg Code
 5. Belmont Report

به پژوهشگران، افزایش اتکای دولت‌ها و جوامع به دانشگاه‌ها و مراکز علمی به‌عنوان منبع رشد اقتصادی و اجتماعی، توسعه اقتصادی محلی توسط ابتکارات دانشی، تحرک بیشتر محققان و پژوهشگران و پذیرش پست‌های دوگانه، همراه شدن تغییرات سیاستی با پژوهش و درک آشکارتر اثرگذاری کیفیت تحقیقات بر رشد جوامع (۴)، رعایت اخلاق پژوهش به تمام موضوعات و رشته‌های دیگر کشیده شد و اخلاق پژوهش اهمیت زیادی یافت. چنانکه بخش اعظمی از تحقیقات به الزامات اخلاق پژوهش اختصاص یافته است و مدیران مجلات، دانشگاه‌ها و انتشاراتی‌ها دست به تدوین نظام‌نامه اخلاقی در انجام پژوهش زده‌اند. در این راستا هر سال مقالات و کتاب‌های زیادی نیز نگاشته می‌شود. بر این اساس، انتشار هزاران عنوان کتاب در حوزه‌های مختلف موضوعی و شکل‌گیری پدیده‌ی انفجار انتشارات، سبب می‌شود، شناسایی آثار مفید و ارزشمند برای عموم مردم جامعه و حتی نخبگان امکان‌پذیر نباشد. اینجاست که اهمیت نقد و بررسی کتاب مشخص می‌شود. لذا بر همین اساس، کتاب «اخلاق پژوهش؛ مبانی و مسائل» کتابی که در سال ۱۳۹۰ و چاپ مجدد در سال ۱۳۹۱ با بحث درباره‌ی عرصه‌های مختلف پژوهش و نحوه‌ی رعایت اخلاق در پژوهش به کوشش محسن جوادی و دیگر همکاران وی، در یک مقدمه و ۹ مقاله مفصل و در ۶۰۳ صفحه توسط «پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی» منتشر شده است (۵)، موضوع بررسی قرار گرفت. عناوین مقالات این کتاب و نویسندگان آن‌ها عبارت‌اند از:

مقدمه: محسن جوادی.

درآمدی بر اخلاق پژوهش در علوم انسانی و اسلامی: سید حسن اسلامی اردکانی

درآمدی بر اخلاق پژوهش در فضای مجازی: علیرضا ثقه‌الاسلامی

اخلاق در پژوهش‌های پزشکی: شهرام احمدی نسب

بیانیه ملی درباره‌ی عمل اخلاقی در پژوهش انسانی: زهره‌سادات ناجی و پیمان سلامتی

مستندات نقلی اخلاق پژوهش: غلامحسین اصغرزاده با همکاری جمعی از محققان

اخلاق پژوهش و نظریه‌های اخلاقی: زهرا خزاعی

ابعاد اخلاق پژوهش علمی: امیر دیوانی

دنیای جدید اخلاق پژوهش: حمید بخشنده‌آبکنار

پیش‌نویس ضوابط بنیادی اخلاق پژوهش: سیدحسن اسلامی

باوجوداینکه مقالات این کتاب ابعاد و جوانب مختلفی از اخلاق پژوهش را بررسی کرده‌اند؛ اما سؤالی که مطرح می‌شود، این است که تا چه اندازه‌ای موازین اخلاق در پژوهش در این کتاب رعایت شده است؟

لازم به یادآوری است که محدوده‌ی این بررسی و نقد بیشتر معطوف به مقدمه و بخش اول کتاب است، چراکه بررسی جزئی کل کتاب، هم نیازمند زمان بیشتری بود و هم اینکه، بررسی اجمالی نشان می‌دهد مواردی که در این مقدمه و بخش اول این کتاب آمده و موردنقد قرار گرفته است، به نحوی در سایر بخش‌های کتاب تکرار شده است. درواقع، گرچه این کتاب به بحث از اخلاق پژوهش پرداخته است، اما همان‌طور که نورثوی^۱ (۲۰۰۲) گفته است «تمامی تحقیقات آغشته به اخلاق هستند» و پژوهش‌های مربوط به اخلاق پژوهش نیز از این قاعده مستثنا نیستند (۶)؛ بنابراین، بررسی میزان رعایت موازین اخلاق پژوهش در کتابی که خود معطوف به اخلاق پژوهش است، هدف اصلی این نوشتار است. درواقع، خاستگاه این نوشتار این نظر هریس^۲ است: «مردم غالباً به همان خوبی که می‌دانند، زندگی نمی‌کنند (یعنی به دانستی‌های خود عمل نمی‌کنند)» (۷). به عبارتی، پابندی به مسؤولیت‌های اخلاقی در پژوهش مستلزم آشنایی و آگاهی از موازین اخلاق پژوهش، تمرین و ممارست و تعهد و دل‌بستگی به آن‌ها است. در همین زمینه انجمن سلطنتی بریتانیا، با این شعار «حرف هیچ‌کس را قبول نکنید» رویکرد شکاکانه و خود انتقادی نسبت به جامعه علمی را پیش گرفت، این چیزی است جامعه دانشگاهی در کل آن را وظیفه اخلاقی هر اندیشمندی در نظر می‌گیرند

1. Nurthway

2. Haris

3. Nullis in verba

۱). لذا بررسی این کتاب مدنظر قرار گرفت. بررسی اجمالی نشان می‌دهد که چند اشکال در این کتاب قابل تأمل هستند که در ذیل به بحث از آن‌ها پرداخته می‌شود.

معرفی کتاب

محسن جوادی در صفحه ۱۱ کتاب در بخش مقدمه می‌نویسد:

«امروز فعالیت‌های پژوهشی بسیار گسترده و دامنه‌دار است و تقریباً هر چیزی که تصور شود مورد تحقیق و کاوش قرار می‌گیرد. از طرف دیگر، پژوهش در دنیای جدید به مدد گسترش سواد و در دسترس بودن منابع تحقیق اعم از کتابخانه دیجیتال و منابع اینترنتی، بسیار عمومی شده است، افراد درگیر با آن از قشرهای مختلف اجتماعی بسی بیشتر از گذشته است. به‌علاوه پژوهش در دنیای جدید به‌صورت جمعی انجام می‌شود و با مقوله‌ی اقتصاد کلان از یک‌سوی و با مقوله قدرت و سیاست از سوی دیگر ربط و نسبت وثیق دارد.»

بنابراین، از نظر وی، اخلاق در فعالیت‌های پژوهشی اگرچه همواره مطلوب بوده است؛ اما امروزه با توجه به نکات پیش‌آمده، اهمیت بیشتری می‌یابد. از این‌رو پژوهشگر باید از همان مراحل اولیه و در طی کلیه مراحل تحقیق با مصداق‌های سوء رفتار اخلاقی در پژوهش، آشنا باشد تا ضمن پابندی به اخلاق، ناآگاهانه مرتکب خطا نشود. چنین به نظر می‌رسد که از دیدگاه نویسندگان، هدف این کتاب آشنا کردن پویندگان راه دانش با مصداق‌های اخلاقی و بد اخلاقی در عرصه‌های مختلف پژوهش است و در راستای دستیابی به هدف مذکور، کتاب در ۱ مقدمه و ۹ بخش اصلی ساماندهی شده است؛ بنابراین، فرض بر این است که خوانندگان با خواندن این کتاب بتوانند هنگام پژوهش از اصول رفتار اخلاقی تبعیت کنند و همچنین، بنا به گفته‌ی نویسندگان، «تمایل دانشوران جوان نیز به مطالعات اخلاق کاربردی و اخلاق پژوهش» (ص ۱۳) برانگیخته شود.

در مقدمه جوادی با شروع بحث از معنای لغوی واژه «اخلاق» و سپس ربط اخلاق با پژوهش، سعی نموده است خطای اخلاقی متصور در پژوهش را توضیح دهد. از این‌رو در صفحه ۱۲ می‌نویسد:

«خطای اخلاقی در روند پژوهش متصور است و ممکن است جزئی از فرایند یک پژوهش، از لحاظ اخلاقی خطا باشد. پرسش مهمی که در اینجا رخ می‌دهد این است که آیا غرض پژوهش که حل مسئله نظری یا علمی است در صورت ارتکاب خطای اخلاقی در جزئی از فرایند پژوهش، قابل تحصیل نیست؟»

با این توضیح نیت و غرض پژوهش علمی را توضیح داده و بین پژوهش علمی اخلاقی و نتایجی که به بار می‌آورد با پژوهش علمی غیر اخلاقی تمایز می‌گذارد. وی ضمن کوشش برای پاسخ به این سؤال که چه ارتباطی بین خطای اخلاقی و ناکامی در حل مسئله و یافتن حقیقت در یک فعالیت پژوهشی وجود دارد، در صفحه ۱۲ بر این مسئله تأکید می‌کند که؛

«تردید نیست که گاهی خطاهای اخلاقی ما را از کشف حقیقت‌های بنیادی و یا مجهول‌های نظری باز می‌دارند، اما داستان پابندی به اخلاق در فرایند پژوهش بیش از آنکه ارزش روشی داشته باشد و به کار تأمین و تضمین حقیقت‌یابی آدمیان و یا تدبیر مناسب برای رسیدن هدف آن‌ها بیاید، با عمق روح و روان آدمی، در اخلاق فضیلت و با سود و منفعت عمومی (در اخلاق سودگرایی) و با ساختار و ماهیت سرشت عقلانی آدمی (در اخلاق کانتی) ربط و نسبت دارد.»

در ادامه، جوادی به معرفی مقالات مندرج در کتاب می‌پردازد.

در بخش اول تحت عنوان «درآمدی بر اخلاق پژوهش در علوم انسانی و اسلامی: نوشته سید حسن اسلامی اردکانی» تلاش نگارنده بر آن است تا در ۷ فصل به تبیین اخلاق پژوهش بپردازد. در این راستا در مقدمه به بررسی ماهیت پژوهش، اخلاق پژوهش، مسائل اخلاق پژوهش^۱، ضوابط کلی اخلاقی در عرصه پژوهش و اصول حاکم بر مراحل پژوهش، می‌پردازد و سعی در تبیین آن‌ها دارد. او در این مقدمه (ص ۳۶) پژوهش را؛

«تلاشی روشمند برای پاسخگویی به پرسشی نظری یا مشکلی عملی تعریف می‌کند.»

و معتقد است که حیرت مادر علوم است.

۱. آن‌ها را در چهار حوزه بررسی می‌کند: ۱) خودفریبی پژوهشگران، ۲) دست‌کاری داده‌ها، ۳) سوءاستفاده از سوژه‌های انسانی و ۴) سرقت یافته‌های دیگران.

«رفع حیرانی و پاسخ به ابهامات هنگامی حاصل می‌شود که واقعاً ریشه حیرت و مشکل فهمیده شود و سپس در جهت رفع آن اقدام گردد» (ص ۳۷).

از رو، از دیدگاه تدوین‌کننده، پژوهشگر در راه رفع حیرت باید به پژوهش بپردازد؛ اما چون جهان خود را به‌سادگی، بر هر کسی آشکار نمی‌کند، پژوهشگری که صبورانه گام بر ندارد ممکن است خصلت آسان‌طلبی و میان‌بری بر او غلبه نماید و در نتیجه در فرایند پژوهش خلل ایجاد کند و به خطا رود. سپس، می‌نویسد این اخلاق پژوهش است که به ما می‌گوید:

«در عرصه پژوهش چه دام‌هایی سر راه تحقیق قرار دارد و چسان باید با آن‌ها برخورد کرد» (ص ۳۸).

او در فصل اول به بررسی «جایگاه اخلاق در پژوهش» پرداخته و معتقد به در هم تنیدگی اخلاق با پژوهش است؛ زیرا؛ «پژوهشگر در تمام مراحل پژوهش خود از انتخاب موضوع تا گزارش و انتشار آن، درگیر ملاحظات اخلاقی و تصمیم‌گیری اخلاقی است» (ص ۴۵).

در فصل دوم «پژوهشگر در مقام انتخاب موضوع پژوهش» را موردتوجه قرار داده است. او در این فصل، انتخاب موضوع و تحقیق بر روی آن را نخستین گام پژوهش می‌داند. در نتیجه با این سؤال؛

«آیا پژوهشگر اخلاقاً مجاز است که هر موضوعی را برای پژوهش خود انتخاب کند؟»

بحث خود را آغاز می‌کند. سپس، توجه به کارآمدی، علاقه‌مندی، توانایی و نوآوری را جنبه‌های اخلاقی انتخاب موضوع می‌داند (ص ۵۳).

تدوین‌کننده مقاله اول، در فصل سوم به بررسی «توجه به میراث جامعه علمی» پرداخته است. او در این فصل بر این اعتقاد است؛ چون اساساً پژوهش به معنای ورود به جامعه‌ی علمی است که قبل از پژوهشگر فعلی، وجود داشته است و پژوهش او برای آیندگان نیز خواهد ماند، از این رو، به‌عنوان انتقال‌دهنده و گسترش‌دهنده‌ی علم باید هم پیشینه‌ی تحقیق را مورد مطالعه قرار دهد و هم به آن‌ها استناد نماید. مهم‌ترین مزیت مرور پیشینه، آگاهی از تحقیقات گذشته، مخاطبان آن‌ها، شیوه تحقیق آن‌ها، مهم‌ترین یافته‌ها و نتایج آن‌ها و خلأ موجود در کار آن‌ها، برای انجام پژوهش است (ص ۶۴). همچنین، ضرورت توجه به پژوهش‌های دیگران به دلیل پیشبرد علم، کمک به خواننده، ارج نهادن به کوشش دیگران، انتظار رفتار متقابل، رعایت اصول اخلاقی و کمک به محققان جوان می‌باشد (ص ۷۲).

در فصل چهارم «پژوهشگر در مقام گردآوری و تحلیل داده‌ها» را موردبررسی قرار داده است. او در این فصل معتقد است که پژوهشگر به هنگام گردآوری و تحلیل داده‌ها، علاوه بر تخصص و آشنایی با شیوه‌های فنی، باید اصول اخلاقی چون صداقت، امانت، صبوری و انصاف را در مواردی چون دقت در نقل، بررسی شواهد خلاف، دست‌کاری و حذف متون و تحلیل مدعای حریف، پیشه خود سازد. از دیدگاه وی، مهم‌ترین اصول در تحلیل مدعای حریف، پاکیزه نگه‌داشتن فضای بحث، به دست دادن تصویری درست از دیدگاه رقیب، نقل درست سخن رقیب و توجه به بستر سخن است (ص ۸۹).

در فصل پنجم «انتحال چیست، انواع آن کدام است و چرا غیراخلاقی است؟» مورد بحث قرار گرفته است. تدوین‌کننده، معتقد است که انتحال عبارت است از؛

«تصرف و استفاده از یافته‌های دیگران در پژوهش خویش، بدون اشاره به منبع آن‌ها، یا ارجاع مناسب به آن‌ها» (ص ۹۴).

وی عواملی چون وسوسه‌ی پیشرفت سریع، راحت‌طلبی، حقارت‌نفس، آزمندی و ناپایداری به اخلاق حرفه‌ای و مقتضیات پژوهش را علل رو آوردن پژوهشگران به انتحال می‌داند (ص ۹۴). او به نقل از کتاب «یک راهنما برای فکر کردن، نوشتن و تحقیق کردن» می‌گوید؛

«علل نادرستی انتحال این است که انتحال همان دزدی و تقلب در بازی است و کسی که دست به انتحال می‌زند ۱- نسبت به همکار و همکلاسی خود که قواعد بازی را رعایت کرده‌اند، امتیاز بیشتری کسب می‌نماید، ۲- به نویسندگان دیگر بی‌احترامی کرده است، ۳- به معلم و مربی خود بی‌احترامی کرده و آن را فریب داده است، ۴- شهرت و اعتبار کالج خود را به خطر انداخته است.» (ص ۱۰۲-۱۰۳).

همچنین، به دلیل احترام به حق مالکیت دیگران، حق آفرینندگی و تمجید از فاعل حقیقی، انتحال غیراخلاقی است (ص ۱۰۵). با ارجاع مناسب و صداقت می‌توان از انتحال دور شد (ص ۱۰۶). تأکید فصل ششم بر روی «اخلاق رفتار با آموذنی‌های انسانی» است. نویسنده در این فصل، بر این نکته تأکید می‌کند؛ چون انسان‌ها دارای احساس رنج و شادی هستند، بنابراین، زمانی که پژوهشگران به پژوهش بر روی آن‌ها می‌پردازند، باید از آسیب زدن به آن‌ها بپرهیزند. لذا، لازم است که پژوهشگران چهار نکته (رضایت آگاهانه، آسیب نرساندن، رازداری و صداقت) و ضوابط مربوط به این نکات را همواره به هنگام پژوهش بر روی انسان‌ها مدنظر داشته باشند (ص ۱۲۳). در فصل هفتم نیز تدوین‌کننده فصل اول، «ضوابط اخلاقی ارائه گزارش تحقیق» را بیان می‌نماید و رعایت اصول و نکات اخلاقی «۱- سپاسگزاری از یاوران و مشوقان تحقیق، ۲- وضوح در نوشتار، ۳- اختصار در نگارش، ۴- تواضع علمی، ۵- اعتراف به خطا، ۶- رعایت ادب کلام و دوری از مناقشات شخصی» را در نگارش پژوهش لازم می‌داند (ص ۱۴۰). در خاتمه نیز به «ضرورت توجه پژوهشگران به استفاده و سوءاستفاده از پژوهش‌های خویش» پرداخته است و بر این اعتقاد است که لازمه بلوغ اخلاقی یک پژوهشگر توجه به ابعاد نشر یافته‌های پژوهشی‌اش است و اینکه چه کاربردی بعد از انتشار پیدا کرده‌اند و چگونه از آن‌ها استفاده شده است (ص ۱۵۷).

نقاط مثبت

اخلاق شامل مفاهیم و اصول رفتار درست است. علم اخلاق یا اخلاقیات را چنین تعریف کرده‌اند؛ عدم ارتکاب عملی به‌طور قطعی و عمدی به دیگران و اعتماد آن‌ها آسیب برساند و اهتمام به سعادت انسان تنها مبنای معقول علم اخلاق یا اخلاقیات است (۸). در این مجموعه با نظر به توجه و بررسی زوایای اخلاق پژوهش، نمونه‌های خوبی در زمینه اخلاق پژوهش ارائه شده است و همچنین، با استفاده از منابع متعدد و بررسی عرصه‌های مختلف اخلاق، به سابقه این موضوع در کشورمان افزوده است. درواقع، این کتاب جامع برخی از تلاش‌هایی است که در این مسیر صورت گرفته است.

نقاط قابل تأمل

محسن جوادی به‌عنوان هماهنگ‌کننده بخش‌های مختلف کتاب و در اصل هدایت‌گر و ویراستار کتاب ایفای نقش نموده‌اند. چنین به نظر می‌رسد که بررسی مسائل و عرصه‌های مختلف اخلاق در پژوهش، هدف تدوین چنین کتابی بوده است که هر کدام از همکاران نویسنده در این کتاب، مسئولیت نوشتن یک بخش و بررسی یک مسئله را بر عهده گرفته‌اند و این یکی از نقاط قوت این اثر می‌باشد. به‌رغم تمام مزایایی که این کتاب دارد و تلاشی که نویسندگان برای به دست دادن شناخت مناسبی از حوزه اخلاق پژوهش، روشن‌سازی مسائل اخلاقی در حین پژوهش و گوشزدشان به پژوهشگران برای اجتناب از آن‌ها، دارند، به دلیل عدم رعایت برخی از نکات اخلاقی در این اثر، آن هم در کتابی با عنوان اخلاقی، ممکن است ضمانت اجرایی آن را در فضای جامعه و به‌ویژه فضای دانشگاهی تحت شعاع قرار دهد. درواقع، تدوین کتابی با این عنوان می‌تواند هم از تکرار و همپوشانی مطالب اجتناب شود و هم اصول اخلاقی رعایت شده باشد تا خواننده بدون ملالت خاطر، کتاب را راهنمای عمل قرار دهد. بررسی کتاب نشان می‌دهد با وجود یک سر ویراستار، در مقالات مندرج در کتاب، موضوعات مشترک و مکرر زیاد وجود دارد.

به‌عنوان مثال، مؤلف مقاله اول «درآمدی بر اخلاق پژوهش در علوم انسانی و اسلامی» و مقاله آخر «پیش‌نویس ضوابط بنیادی اخلاق پژوهش»، یک نفر می‌باشد. باوجوداین، در این دو مقاله اشتراکات و تکرار فراوان دیده می‌شود. در مقدمه مقاله اول عنوان‌های داخل متن عبارت‌اند از: ماهیت پژوهش، اخلاق پژوهش کدام است؟ مسائل اخلاق پژوهش چیست‌اند؟ (که آن‌ها را در چهار حوزه بررسی می‌کند؛ ۱- خودفریبی پژوهشگران، ۲- دست‌کاری داده‌ها، ۳- سوءاستفاده از سوره‌های انسانی و ۴- سرقت یافته‌های دیگران)، آیا می‌توان از ضوابط کلی اخلاقی در عرصه پژوهش نام برد، اصول حاکم بر مراحل پژوهش کدام است؟ که به‌طور مفصل توضیح داده شده‌اند؛ اما در فصل آخر همین مطالب به‌صورت خلاصه بیان شده‌اند. چنین به نظر می‌رسد که تمامی فصول مقاله اول در مقاله آخر، خلاصه شده است. (برای اثبات این مدعا مراجعه شود به صفحه ۳۵ و ۵۷۹). در ضمن، در اکثر مقالات تعریف پژوهش، اخلاق پژوهش، سودمندی، انصاف، رضایت آگاهانه، محرمانگی، دست‌کاری داده‌ها و غیره، تکرار شده‌اند.

نکته قابل تأمل دیگر که در مقدمه‌ی کتاب قابل‌رؤیت می‌باشد این است که انتظار می‌رفت نویسنده‌ی مقدمه، چگونگی شکل‌گیری این ایده (تدوین کتابی با این عنوان)، نحوه‌ی تقسیم‌کار و آماده کردن بخش‌های مختلف کتاب، میزان مدیریت بر کتاب، نحوه‌ی انسجام‌بخشی و هماهنگ کردن بخش‌های مختلف کتاب و ... اشاره می‌نمود، اما چنین دَکری به عمل نیامده است. همچنین، در مقدمه، بر این نکته اشاره شده است که سه مقاله (بیانیه ملی درباره‌ی عمل اخلاقی در پژوهش انسانی، ترجمه زهره‌سادات ناجی و پیمان سلامتی، ابعاد اخلاق پژوهش علمی ترجمه امیر دیوانی و دنیای جدید اخلاق پژوهش، ترجمه حمید بخشنده‌آبکنار) در این کتاب ترجمه می‌باشند، این در حالی است که در فهرست مطالب و در بخش‌های مختلف کتاب به آن‌ها اشاره‌ای نشده است و فقط با مطالعه مقدمه می‌توان به این موضوع پی برد، در این شرایط ممکن است همه خوانندگان مقدمه کتاب را نخوانند. همچنین، در فهرست مطالب، در مقاله «مستندات نقلی اخلاق پژوهش» فقط به نام غلامحسین اصغرزاده اشاره شده است و در داخل متن کتاب به «اصغرزاده با همکاری جمعی از محققان» اشاره شده است، بدون اینکه به نام همکاران اشاره شود. در این مورد نیز با خواندن مقدمه می‌توان همکاران محقق اصلی را شناخت که عبارت‌اند از؛ سید جواد حسینی، هادی افشانی، سید شهاب‌الدین باقریان، ابوطالب پنجه‌علی‌پور، علی محمدی و حمید مصطفوی.

یک نکته و نقد که خیلی مهم به نظر می‌رسد این است که با وجود اینکه چاپ کتاب به لحاظ شکلی از کیفیت خوبی برخوردار است؛ اما موضوعی که شاید خواننده را با مشکل روبه‌رو می‌کند، نداشتن فهرست تفصیلی است.

در فصل چهارم، مقاله اول «پژوهشگر در مقام گردآوری و تحلیل داده‌ها» صفحه ۸۶، نگارنده معتقد است که پژوهشگر به هنگام گردآوری و تحلیل داده، باید در تحلیل مدعای حریف، به پاکیزه نگه‌داشتن فضای بحث، به دست دادن تصویری درست از دیدگاه رقیب، نقل درست سخن رقیب و توجه به بستر سخن، توجه داشته باشد (ص ۸۹). اگر این سخن را یکی از اصول اخلاق پژوهش بدانیم می‌توان گفت که در مقاله پنجم «مستندات نقلی اخلاق پژوهش»، این اصول به‌طور کامل رعایت نشده است. مطالعه بخش اول کتاب با عنوان «درآمدی بر اخلاق پژوهش در علوم انسانی و اسلامی»، نشان می‌دهد که واژه‌ی «اسلامی» بیشتر پسوندی بر عنوان این مقاله و نه بحث‌هایی برگرفته از دیدگاه اسلام درباره‌ی اخلاق پژوهش است. مثلاً فقط در صفحه ۸۲ درباره‌ی «دست‌کاری و حذف متون» آماده است:

«محقق باید تصویری درست و مطابق واقع از شواهد خود به دست دهد و صداقت و امانت را در اینجا راهنمای خود قرار دهد، نه علایق شخصی یا عقیدتی خویش را. این مسئله روشن است و عمدتاً کوشش می‌شود که رعایت گردد، لیکن گاه نادیده گرفته می‌شود. مشخصاً هنگامی که با متون کهن و میراث مکتوب اسلامی و شیعی مواجه هستیم، گاه این اتفاق رخ می‌دهد و نسخه پژوهان و مصححان نسخه‌های خطی طبق علایق خویش با ملاحظات اجتماعی بخشی از متون را به دلیلی ناموجه حذف یا دست‌کاری می‌کنند».

این در حالی است که نیاز است دیدگاه اسلام در این زمینه هم مطرح می‌شود. نکته قابل تأمل دیگر این است که از سبک یکسانی برای ارجاع به منابع در کتاب استفاده نشده است. به‌عنوان مثال، محقق در صفحه ۵۲، دو منبع مختلف را ارجاع داده است؛ در ارجاع اول نام خانوادگی، نام نویسنده و بعد عنوان کتاب را نوشته است و در ارجاع دوم ابتدا نام کتاب و بعد نام نویسندگان ذکر شده است. همچنین، نویسنده در صفحه ۱۱۰ می‌نویسد:

«اگر محقق کلمات و ترتیب بیان و ساختار زبانی محقق دیگر را پسندید و خواست آن را در متن خود بگنجانند، نباید چنان عمل کند که گویی این سخن از ابداعات او است. بلکه باید یا علامت نقل قول یا گیومه («») به‌طور مشخص آغاز و فرجام مطلبی را که از دیگری نقل کرده است، معین سازد تا به سرقت ادبی متهم نشود».

اما خود نویسنده در برخی از صفحات مقاله، این نکته را رعایت ننموده است. مثلاً در صفحه ۵۷ پاراگراف دوم، مرز گفته مرداک با خود نویسنده مشخص نیست یا اگر کلاً گفته مرداک است در علامت نقل قول قرار نگرفته است. همچنین در برخی از صفحات کتاب هیچ استناد یا ارجاعی وجود ندارد؛ مثلاً در صفحه ۳۶ بدون استناد به منابع، بحثی مبسوط در تعریف پژوهش آورده است.

نکته‌ی دیگر نحوه‌ی استفاده از آیات، احادیث و جملات عربی می‌باشد؛ مانند «الباطل یموت بترک ذکره» در صفحه ۶۶ و «خیر الکلام ما قلَّ و دلَّ»، صفحه ۱۴۴ و «أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا» صفحه ۸۴ که به ترجمه‌ی آن‌ها اشاره نشده است و به نظر می‌رسد که نویسنده فرض نموده است که همه خوانندگان معانی آن‌ها را می‌دانند. همچنین، با بررسی مقالات موجود درباره‌ی اخلاق پژوهش، می‌توان نشان داد که در این کتاب نوآوری‌های اندکی وجود دارد و نویسندگان نکات و اسناد تازه‌ای ارائه نکرده‌اند و حتی از نکات و اسناد دیگران، برداشت تازه‌ای به دست ندهاند. مثلاً اگر مقالات فرامرزقراملکی (۹)، خالقی (۱۰)، شریفی (۱۱)، حاجی فرجی (۱۲)، تابعی و محمودیان (۱۳)، لاریجانی و دیگران (۱۴)، فراستخوه (۱۵)، توکلی (۱۶)، خدایپرست و دیگران (۱۷)، ادیبی و دیگران (۱۸)، رضاعی و آخوندزاده (۱۹)، لشکرلوکی (۲۰) و مقالات فراوان دیگر و کتاب‌های مختلف روش تحقیق مانند کتاب‌های خاکی صدیق (۲۱)، شعبانی ورکی (۲۲)، فلیک (۶) و گال، بورگ و گال (۲۳) که فصلی مربوط به «اخلاق پژوهش» دارند را مطالعه کنیم، به اطلاعات مشابهی مانند آنچه در این اثر مورد تأکید قرار گرفته است، دست می‌یابیم.

همچنین در فصل هفتم، صفحه ۱۴۴، نویسنده، یکی از ضوابط اخلاقی ارائه گزارش تحقیق را رعایت اختصار در نگارش می‌داند؛ اما مطالعه کتاب و میزان توضیح و تفسیر و ارائه مثال درباره‌ی هر عنوانی، نشان می‌دهد که این نکته درباره‌ی این کتاب رعایت نشده است. به عنوان مثال، در صفحه ۸۲ نویسنده «دست‌کاری و حذف متون» را در یک پاراگراف توضیح داده و از شش صفحه مثال برای روشنگری آن استفاده نموده است، درحالی‌که در یک صفحه هم می‌توانست آن را بیان کند. نکته‌ی دیگر اینکه درباره‌ی بسیاری از عنوان‌ها به صورت عامیانه بحث شده است، مثلاً اگر صفحات ۶۵ تا ۷۵ موردبررسی قرار گیرند، هم بحث‌ها با هم همپوشانی دارند و هم برای شرح آن‌ها از واژگان فنی استفاده نشده است. یعنی از مطالب تخصصی برای توضیح عنوان‌ها استفاده نشده است. حتی بیشتر مطالب استفاده شده دارای منبع نمی‌باشند.

نکته دیگر، مطالبی است که در این کتاب مورد غفلت قرار گرفته‌اند؛ زیرا در این کتاب به بحث‌هایی مانند پیشینه‌ی اخلاق پژوهش، آموزش اخلاق پژوهش، فرهنگ وابستگی یا جهانی و کلی بودن اصول اخلاق پژوهش یا بحث‌های اخلاق پژوهش در رابطه با جهان، گیاهان، حیوانات، آزمایشگاه‌ها، اسناد و آثار تاریخی و ... کمتر توجه شده است، به عنوان یک کتاب جامع انتظار می‌رفت، علاوه بر بحث‌های مربوط به علوم انسانی، پزشکی، فضای مجازی و ... به این بحث‌ها نیز به صورت مفصل پرداخته می‌شد. درواقع، عنوان کتاب محدود نیست، این در حالی است که در متن اصلی کتاب این محدودیت وجود دارد.

نتیجه‌گیری

به‌طور کلی این یادداشت ناظر به سؤالی بود که در مقدمه‌ی مقاله موردبررسی، در باب موازین اخلاق پژوهش مطرح شده بود. لذا امید می‌رود کتاب توسط مؤلفین و سر ویراستار مجدداً موردبررسی اساسی قرار گیرد. درواقع، بسیاری از آثار مربوط به پژوهش‌های اخلاقی در راستای اطمینان از پاسخگویی به عوام و محققین، توسط پژوهشگران حوزه اخلاق نگاشته شده است و این پژوهشگران با درج اخلاقیات در پژوهش‌های خود در ابقا آن مؤثر خواهند بود. بعلاوه باوجوداینکه در اکثر کتاب‌های روش پژوهش، فصلی به اخلاق پژوهش اختصاص یافته است و مقالات زیادی به جنبه‌های مختلف اخلاق پژوهش در زمینه‌های متعدد پژوهشی پرداخته‌اند، اما کتاب‌های جامع کمتری در این زمینه، در ادبیات پژوهشی ایران نگاشته شده است و ممکن است همین آثار مدخل و الگوی بسیاری از پژوهشگران قرار گیرند. همین امر اهمیت نقد این کتاب‌ها را بیشتر کرد. درواقع، غوطه‌ور شدن در علم، بخشی از یک تلاش انسانی بزرگ‌تر و جمعی برای درک و توضیح جهان به روشی علمی است. بااینکه محققین معمولاً باید کار خود را به صورت آکادمیک، بدون تعصب و تا حد امکان فارغ از جهت‌گیری‌های از پیش تعیین‌شده، بررسی کنند، اما مشکل این است که این امر همیشه بدیهی نیست و بر این اساس، همیشه امکان خطای اخلاقی وجود دارد. لذا معمولاً با کشف این خطاهای اخلاقی، تلاش‌های زیادی به‌منظور کاهش آن‌ها در قالب معرفی کدهای اخلاقی انجام گرفته است. چنانکه رویه‌های حاکم بر عمل «انجام دادن» واقعی علم و تحقیق در مقررات و پروتکل‌های هر رشته نهادینه شده‌اند، اما همواره آن‌ها با اتکای بیشتر به فضایل اخلاقی هر محقق، ضمنی هستند و شناسایی آن‌ها دشوار است. به عبارتی، می‌توان گفت، همه قواعدی که در این زمینه اخلاق پژوهش بنا

شده‌اند، معمولاً بر اساس یک رویکرد نظارتی به اخلاق تحقیق هستند و بیشتر بر اصول و مسائل اخلاقی شناخته شده‌ای مانند رضایت آگاهانه یا محرمانگی، متمرکز هستند که نمی‌تواند به همه چیزهایی که در اخلاق پژوهش حیاتی است، رسیدگی کند. آنچه گم شده «این است که چگونه رفتار اخلاقی را به‌طور مثبت تشویق کنیم. توسعه درک از آنچه که باید انجام شود، همیشه یک چشم‌انداز چالش‌برانگیزتر از صدور فرمان در مورد آنچه که درست نیست، است.» فرآیند بررسی معاصر فاقد راه‌هایی برای توسعه بازتاب و حساسیت اخلاقی لازم برای ارتقای مهارت‌های تصمیم‌گیری در طول چالش‌ها و معضلات اخلاقی است. یکپارچگی تحقیق و استفاده از اخلاق فضیلت در آموزش پژوهش زمینه‌ساز برخی ابتکارات است که به دنبال رفع کاستی‌ها در سیستم فعلی است (۲۴). با این وجود، باید پذیرفت که تولید دانش قوی در چارچوب یک موسسه و در رابطه با یک موضوع، به این معنی است که باید به قوانین، مقررات و متدولوژی‌های مناسب پایبند بود و همواره در راستای روشنایی بخشیدن به اخلاقیات علمی کوشید. نه اینکه اخلاق تحقیق به یک تمرین «تیک باکس» برای غلبه بر «موانع» اخذ تأییدیه اخلاق پژوهش تبدیل شود، بدون اینکه، بسیاری از آنچه که در اخلاق مهم است را به تصویر بکشد و تفکر دقیق در مورد مسائل اخلاقی مرتبط را ترویج نماید. به عبارتی، رویکردهای کنونی که بیشتر مبتنی بر معرفی قوانین و کدهای اخلاقی است به‌تنهایی نمی‌تواند زمینه توجه به اخلاق پژوهش را فراهم آورد، در این راستا، اخلاق تحقیق باید فراتر از این باشد تا ظرفیت افراد را برای حساس بودن به ویژگی‌های اخلاقی مرتبط تحقیق، مهارت‌های تصمیم‌گیری اخلاقی و صداقت آن‌ها توسعه دهد.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

مشارکت نویسنده در این مقاله به شکل زیر است:

نویسنده به تنهایی مسئول مفهوم‌پردازی، نگارش و بازبینی مقاله است.

تعارض منافع

بر اساس اظهارات نویسنده، این مقاله تعارض منافی ندارد.

حامی مالی

بنابر اظهارات نویسنده این پژوهش هیچگونه حامی مالی ندارد.

سپاسگزاری

از تمامی مشارکت‌کنندگان در این پژوهش سپاسگزاری می‌شود.

References

- Adibi, P., Kianpour, M., & Shirani, S. (2010). Fundamental analysis of duplicate publication of research papers [In Persian]. *Journal of Isfahan Medical School*, 27(103)
- Barrow, J. M., Brannan, G. D., & Khandhar, P. B. (2017). Research ethics. StatPearls Publishing.
- Bos, J. (2020). Research ethics for students in the social sciences. Springer Nature.
- Dawson, A., Lignou, S., Siriwardhana, C., & O'Mathúna, D. P. (2019). Why research ethics should add retrospective review. *BMC Medical Ethics*, 20, 1–8. <https://doi.org/10.1186/s12910-019-0379-y>
- Emmerich, N. (2016). Reframing research ethics: Towards a professional ethics for the social sciences. *Sociological Research Online*, 21(4), 16–29. <https://doi.org/10.5153/sro.3865>
- Farastkhah, M. (2006). Scientific ethics as a key to promoting higher education [In Persian]. *Journal of Ethics in Science and Technology*, 1(1), 13–27.
- Faramarz Qaramelki, A. (2004). The origin of research ethics [In Persian]. *Mirror of Heritage Journal*, (27), 7–17.
- Flick, U. (2008). An introduction to qualitative research (H. Jalili, Trans.) [In Persian]. Nashr Ney.
- Gall, M., Borg, W., & Gall, J. (2004). Quantitative and qualitative research methods in educational sciences and psychology (Vol. 1; A. R. Nasr et al., Trans.) [In Persian]. SAMT & Shahid Beheshti University Press.
- Hajifaraji, M. (2009). Ethics in biomedical research involving human subjects [In Persian]. *Iranian Journal of Ethics in Science & Technology*, 4(1), 2.–
- Harris, T. A. (2010). The last state (I. Fasih, Trans., 26th ed.) [In Persian]. Farhang Nashr No.
- Javadi, M., & others. (2013). Ethics of research: Basics and issues [In Persian]. Institute for Humanities and Cultural Studies.
- Khaki Sadiq, A. (2012). An introduction to research ethics and writing ethics [In Persian]. Khajeh Nasir Toosi University of Technology.
- Khaleghi, N. (2008). Research ethics in social sciences [In Persian]. *Ethics in Science and Technology*, 3(1–2), 83–92.
- Khodaparast, A. H., Abdolazadeh, A., & Rasekh, M. (2008). A critical study of the “Six ethical codes for research” in Iran [In Persian]. *Journal of Reproduction & Infertility*, 8(4), 365–379.
- Larijani, B., Zahedi, F., & Asghari, F. (2005). Ethics in genetic research [In Persian]. *Iranian Journal of Diabetes and Metabolism*, Special Issue (Ethics in Medical Clinical Research), 4, 71–82.
- Lashkarbolouki, M. (2008). A framework for codification of values and ethical codes of scientific and technological researches [In Persian]. *Journal of Ethics in Science and Technology*, 3(1–2), 105–114.
- Rezai, F., & Akhounzadeh, Sh. (2007). Ethical aspects of psychiatric research [In Persian]. *Ethics in Science and Technology*, 2(1–2), 79–84.
- Shabanivarki, B. (2006). Research logic in educational and social sciences: New direction [In Persian]. Beh Eshar Publications.
- Sharifi, A. H. (2008). Researcher's ethics: A discussion about the role of piety in research [In Persian]. *Quality of Research in Islamic Sciences*, 1(2), 133–148.
- Tabeei, S., & Mahmoudian, F. (2007). Researcher ethics. *Ethics in Science and Technology*, 2(1–2), 49–54.
- Tavakkoli, M. J. (2010). The economy of research: Pathology of economic equations governing the research market [In Persian]. *Pajouhesh*, 1(2), 149–191.
- Thakur, S., & Lahiry, S. (2019). Research ethics in the modern era. *Indian Journal of Dermatology, Venereology and Leprology*, 85, 351. https://doi.org/10.4103/ijdv.IJDVL_993_18

Yarigholi, B. (2018). Pathology of academic research ethics: A phenomenological study [In Persian]. *Ethics in Science & Technology*, 13(1), 127–134.